

*"Дивись не забудь:
Людиною будь!"
(Із народної мудрості)*

Педагогічна наука довела, а навчально-виховна практика високорозвинених країн світу переконливо показала, що найкраща, найраціональніша школа – своя, національна, побудована на звичаях і традиціях етнопедagogіки, з урахуванням здобутків педагогічної науки, де діти вчатьс я рідною мовою, якнайбільше дізнаються про свій народ, свято бережуть і примножують як національні, так і загальнолюдські духовні цінності. Кожен конкретний народ через свою національну школу продовжується у своїх дітях, генезує свій національний дух, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя. Тому цілком природне і закономірне прагнення кожного цивілізованого народу мати свою національну школу.

Українська національна школа – це навчально-виховний заклад, який своїм змістом і духом підпорядкований самобутній природі української дитини, потребам забезпечення її духовно-морального, фізичного й інтелектуального розвитку, повністю відповідає інтересам батьків, родини, громади, народу, держави. Щоб українська школа стала справді національною, вона має базуватися на українській народній педагогіці, на українській народній (національній) системі виховання та навчання дітей.

Етнопедagogіка досліджує педагогічний досвід народу, з'ясовує можливості і ефективні шляхи реалізації його прогресивних ідей у сучасній науково-педагогічній практиці, виявляє способи встановлення контактів і взаємодії народної педагогіки з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і встановлює їх відповідність чи не відповідність сучасним завданням українського виховання. Здобутки української етнопедagogіки великі і незаперечні. Але чи маємо ми

сьогодні таку наукову педагогіку, яка повністю відповідала б інтересам українського народу, нації, потребам відродження й розвитку української школи, утвердженню національної системи родинно-шкільного виховання? На жаль, не маємо. Головною причиною цього є те, що Україна декілька сторіч була позбавлена власної державності й перебувала у колоніальному становищі. Нині, на зламі століть і тисячоліть, український народ будує власну незалежну, самостійну, демократичну, правову державу. У відповідності до нових історичних завдань школа покликана формувати нове покоління своїх громадян.

Народна педагогіка – вічне й невичерпне джерело педагогічної науки. Гуманна демократична національна педагогіка й школа виростають на ґрунті етнопедагогіки. Академік М.Г.Стельмахович цілком слушно стверджував, що “педагогіку творить народ, а ми, науковці, вчителі, тільки її досліджуємо, даємо теоретичне та наукове тлумачення, обґрунтування” (Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. - К., 1996. - С. 5). І далі учений продовжує: "Як багато злигоднів і небезпек зазнав на своєму тернистому історичному шляху український народ! І кожного разу його від духовної деградації як нації рятувала українська родинна педагогіка. Вірніше кажучи, тут було взаємне піклування і порятунок: наш народ, як зіницю ока, беріг і леліав власну етнопедагогіку, а вона, в свою чергу, виховувала його дітей в душі високої національної свідомості та людської гідності..." (там же, с. 6).

Ми повністю поділяємо думку М.Г.Стельмаховича, що "настав той час, коли необхідно якнайрішучіше повертатися до української родинної етнопедагогіки в Україні, до відродження традиційного статусу української родини з її непорушним авторитетом, подружньою вірністю, любов'ю до дітей і відданістю святому обов'язку їх виховання, повагою до батьків і материнським покликанням жінки, підняти роль чоловіка – дружини, батька – матері в створенні та захисті домашнього вогнища, забезпечуючи на їх взірцевому прикладі моральну підготовку молоді до подружнього життя, тобто відновити та зміцнити те вічне, на чому тримається людство, що ніколи не старіє" (там же, с. 11).

Етнопедагогіка покликана формувати в підростаючого покоління власну національну ідеологію, яка нині виконує історичну функцію ідеології відродження, побудови держави на засадах народної правди,

совісті, справедливості, гідності, гуманізму, шляхетності. Скарби народної виховної мудрості минулих епох сьогодні повинні служити завданням розбудови української державності.

Відродження української народної педагогіки зовсім не означає повернення назад, у минулі історичні часи. Відроджуємо не лише тому, щоб відновити кращі надбання, а й для того, щоб наснажити науку сучасним змістом, високою народною духовністю, розвинутим інтелектуальним потенціалом, щоб міцно стати на ґрунт національних традицій і вивести Україну до світових висот цивілізації. Народна педагогіка зародилась на світанку людства і, постійно розвиваючись та шліфуючись, супроводить народ, націю протягом усієї їх історії. Педагогіка наукова сформувалась в окрему галузь знань порівняно недавно, в середині XVII століття, і пов'язана з діяльністю Я.А.Коменського. Творцем народної педагогіки є народ. Він не тільки активно творить свою виховну мудрість, а й водночас широко використовує її. Як народна, так і наукова педагогіки мають властиві їм ідеї й ідеали, принципи, форми і методи, зміст, структуру, засоби.

"Українська родинна педагогіка має цілком досконалу систему педагогічних засобів, здатних забезпечити реалізацію всіх провідних напрямів виховання дітей і підлітків в сім'ї – тілесного розвитку й охорони здоров'я, прищеплення високих духовно-моральних якостей і християнських чеснот, вироблення інтелекту", – підкреслює М.Стельмахович у книзі "Українська родинна педагогіка" (там же, с. 281).

Українська етнопедагогіка репрезентується такими компонентами, як родинознавство (фамілологія), дитинознавство, батьківське виховання, материнська школа, народна дидактика, педагогічна династія, козацька педагогіка, педагогіка добросусідства і т.д. Великим набутком етнопедагогіки є те, що вона завжди непохитно й вірно служить народу, нації.

Українська етнопедагогіка започаткована творчим генієм народу, який з давніх-давен живе в центрі Європи. Тому вона щедро наділена рисами європеїзму. Про українців, як європейський народ, писали дипломати і письменники, учені й військові, які з різних причин відвідували нашу землю. Джозеф Маршаль, що був в Україні у 1769-1770

рр. і описав свою подорож у 1772 році, говорить про Україну наступне: "Україну застав я, як країну неймовірно родючу й дуже добре загосподарену, не подібну до уяви, яку я створив про Україну на основі прочитаних книжок" (Січинський В. Чужинці про Україну. - К.: "Довіра", 1992. - С. 161). Переїжджаючи через Україну (Київщину і Чернігівщину), Маршаль підкреслює, що "відчував себе вільним і безпечним, як у першому ліпшому англійському графстві (області), хоч тоді була війна з Туреччиною" (там же, с. 161). Про український народ Маршаль писав: "Сучасне українське покоління – це моральний і добре вихований народ; українські селяни – найкращі хлібороби в цілій Росії, а Україна, з огляду на скарби своєї природи, є найважливіша провінція Росії. Я ще не бачив такої країни, яка б так дуже була схожа на найкращі провінції Англії, як це я зауважив на Україні" (там же, с. 161).

Подібне враження справила Україна також і на іншого англійця, професора мінералогії Кембриджського університету Едварда Данієля Кларка, який у своїй книжці "Подорож до Росії, Криму і Туреччини", яка вийшла друком у Лондоні 1812 року, писав: "Ми зустріли валки українців, що різняться під кожним оглядом від інших мешканців Росії. Це дуже шляхетна раса. Вони виглядають кріпкіше та краще від москалів і перевищують їх у всьому, де лиш може одна класа людей перевищувати другу. Вони чистіші, запопадливіші, чесніші, благородніші, ввічливіші, відважніші, гостинніші, побожніші та менш забобонні" (там же, с. 162). "Хати на Україні чисті і білі, як в Уельсі, – мандрівникові здається, що він перенісся до Голяндії або до Норвегії. Нарід на Україні нагадує верховинців із Шотляндії... За столом українського селянина більша чистота, аніж за столом московського князя" (там же, с. 162).

Про високий культурний рівень українців, їх освіченість та моральність залишив враження у подорожніх записках для історії Паволо Алепський (з міста Алеппо в Сирії), що разом зі своїм батьком, антиохійським патріархом Макарієм III подорожував по Україні в 1654 і 1656 рр. В його записках арабською мовою є відомості з історії, перемішані з легендами; описує він також господарство, побут, матеріальну культуру, освіту та суспільну оцінку в Україні. Уперше вступивши на українську землю, переправляючись через р.Дністер в місті Рашкові, П.Алепський зазначив: "Починаючи цим містом, себто по

всій Козацькій землі, ми помітили прегарну рису, що нас дуже дивувала: всі вони, за малими винятками, навіть здебільшого їх жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужби й церковний спів. Крім того, священники вчать сиріт та не дозволяють, щоб вони тинялися неуками по вулицях" (там же, с. 82). Особливо похвально відзивається про хоровий спів українців і передовсім про спів хлопчиків, "від якого хиталися гори й долини" (там же, с. 82).

Це свідчить про давні історичні зв'язки (на рівні традиційно-народного і офіційного) українців, які ще з часів Давньоруської Київської держави міцно трималися європейських звичаїв, традицій і освіченості (не нехтуючи, втім, своїм досвідом, власною мудрістю тощо). "Давньоруська держава виникла і розвивалась на перехресті різних цивілізацій, що перебували у складній взаємодії, постійних зіткненнях і взаємопроникненні. Рух кочовиків зі сходу на захід, тиск імперії Каролінгів та їхніх політичних спадкоємців - імператорів Священної Римської імперії, германської нації із заходу на схід, рух варягів - вікінгів з півночі на південь і проникнення Візантії з півдня на північ східноєвропейського ареалу були тими факторами, що створювали соціально-політичні й культурні умови формування української державності...", зазначає Ю.І.Терещенко (Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. - К.: Перун, 1996. - С. 217).

Вже від самого початку поширення християнської культури в Україні-Русі виникає і міцнішає її зв'язок з низкою регіонів Західної Європи, об'єднаних візантійським культурним комплексом (там же, с. 220).

Наталія Полонська-Василенко підсумовує, що "...культура України була значно старшою, коріння її було глибше, ніж доба офіційного охрещення" (Полонська-Василенко Н. Історія України. - Т. I. - К.: Либідь, 1992. - С. 244).

"Починаючи з другої половини XIV ст., в Україні посилилась тенденція до більш активного входження у західноєвропейський культурний простір" (Терещенко Ю. Україна і Європейський світ, с. 221).

"Впродовж усього періоду самостійного державного існування – від прийняття християнства і до середини XIV ст. – Україна вважала себе складовою частиною Європейської християнської спільноти" (там же, с. 226).

Таким чином, впродовж віків український народ у несприятливих історичних умовах плекав свою власну культуру, освіту, школу, духовність і утверджував засобами народної педагогіки кращі риси громадянськості у підростаючих поколіннях.

Сутність і особливості національної педагогіки науковці досліджували давно. Вчені розглядали педагогічні проблеми у тісному зв'язку з національною свідомістю, духовністю, психологією. Вони